

Kunskapande kraft i skapande verksamhet

Av Annette Mars

När jag var tolv år spelade jag tvärflöjt på julottan i kyrkan, på första raden satt Hammarlund, som var frisör i vår lilla by, och hans fru. När jag spelade Ave Maria höll de varandra i händerna och tårarna rann nerför deras kinder. Det var en av de första starka upplevelserna jag fick av att uppträda med musik. Det gav mig inte bara detta fina minne utan också en drivkraft att jag skulle beröra med musik, eftersom det gav både mig och andra människor så mycket. Redan som liten ville jag bli lärare, och musik har alltid varit en stor del av mitt liv, så det blev naturligt för mig att läsa till musiklektare. För mig har det varit en oerhörd förmån att arbeta få arbeta med barn och ungdomar i kombination med musik, det har givit mig möjligheten att arbeta med det som intresserar mig allra mest, nämligen hur man får individer att växa och utvecklas musikaliskt men även som människor. När det gäller elevernas musikaliska kunskapande och utveckling har läraryrket därför varit ett drömjobb för mig. I min lärarroll har jag sett att kunskap skapas i relation till andra och i relation till tidigare erfarenheter. Den glädje som sprudlat ur elevernas ögon när de helt plötsligt klarar av att spela någonting på piano eller när de genomfört sin första konsert med sitt nystartade band och fått ta emot sina första applåder, det finns inte mycket i yrkeslivet som går upp mot dessa tillfällen.

Mitt förflutna är en del av den lärare och doktorand jag är idag. Mitt här och nu kommunicerar med mitt förflutna och detta tillsammans skapar det rum för lärande som jag befinner mig i. I detta kulturella rum är jag verksam som lärare, doktorand, flöjtist, mamma, låtskrivare, syster, fru, vän och alla andra roller som individen Annette har.

Kapitlet jag skrivit i denna bok handlar om hur vi lär oss tillsammans med andra och hur skapande verksamhet blir ett kraftfullt verktyg för kunskapande.

Musikalprojekt

Jag har under många år arbetat som musiklektare med ungdomar i årskurserna 6-9. I detta arbete har jag sett att skapande verksamhet är ett kraftfullt verktyg när jag arbetar med lärande. Jag har därför lagt stor del av min undervisning på att eleverna ska skapa själva för att förstå musikens verktyg, musikens sammanhang samt att det fungerar utmärkt som verktyg för att lära sig att spela instrument. Det mest omfattande skapandeprojekt vi har på Killebäckskolan är ett musikarbete i årskurs nio, där eleverna skapar allt från grunden. De skriver manus, de gör karaktärerna, de skapar kläderna, de skapar rekvisitan, de gör koreografin, de gör musiken och de gör alla texter. Allt från grunden, allt från deras egen skapandekraft.

Vi som är lärare blir i detta projekt möjliggörare, vi blir inte längre lärare – elev utan snarare vuxen – ungdom, som Törnquist (2006) uttrycker det: *"I mötet med eleverna i det här projektet bildar vi vuxna och elever ett team där alla är unika med sin insats."* (s.124). Vi vuxna lånar ut vår kunskap till ungdomarna så att de genom att skapa tillsammans med oss vuxna och tillsammans med varandra kan tillägna sig ny kunskap. Ett projekt av detta slag kräver mycket kunskap hos lärarna, både i ämnet men även om lärandets väsen, för att kunna leda elever vidare i kunskap. Bland annat eftersom vi aldrig vet vilken väg eleverna väljer att ta i sitt skapande. Vi får glatt hänga med i de svängar eleverna tar och vi hakar på och skapar rum för kunskap där eleven befinner sig. När eleverna fastnar måste vi lärare ta dem vidare, då krävs att vi har mer ämneskunskap än eleverna, men det krävs också att eleverna har förtroende för oss så att de kan lyssna och ta emot kunskap. Elevernas förtroende är frukten av det relationskapital vi lärare investerat i under elevernas tid på skolan. Detta relationskapital gör det möjligt att driva ett stort skapandeprojekt med samtliga elever i årskurs nio. Eleverna har även förtroende för lärarnas ämneskunskap, Törnquist (2006)

menar att ungdomar i ett musikalarbete accepterar och lyssnar på vuxna som har djup ämneskunskap. Flera saker samspelar således för att musikalprojektet ska fungera så att alla elever blir delaktiga; relationskapital, pedagogisk hantverksskicklighet samt ämneskunskap. Som en biprodukt har vi genom åren märkt att musikalprojektet hela tiden berörde skolans värdegrund, och vi bestämde oss att kalla musikalarbetet för ett värdegrundsarbete. Berättelsen om hur musikalprojektet och värdegrundsarbete kom att sammanfogas får vänta till en annan gång då jag i denna artikel fokuserar på det lärandet som uppstår i skapandet tillsammans med andra.

De grundtankar som vi lärare har i projektet harmonierar väl med ett sociokulturellt perspektiv på lärande och jag kommer i nästa avsnitt presentera detta lite närmare.

Kunskapande i ett sociokulturellt perspektiv

I ett sociokulturellt perspektiv är kunskapandet som sker här och nu direkt påverkat av individens tidigare erfarenheter och kunskaper. Kunskapandet är även påverkat av i vilket sammanhang lärandeprocesserna sker. Förutsättningarna för kunskapandet består i ett sådant perspektiv av många olika delar. Mars (2013) skriver "I ett sociokulturellt perspektiv skapar barnet sin inre logik i den miljö där det växer upp. Kunskapsbildning sker på två plan, först i det sociala samspelet och sedan i barnets egen tankevärld. I detta perspektiv har högre kunskapsfunktioner sitt ursprung i ett socialt sammanhang" (s. 80). Det är enligt Daniels (2005) lika korrekt att tala om processer mellan människor som inom människor när det gäller utvecklandet av mentala funktioner, ny kunskap. De kunskapsprocesser som sker har sitt ursprung i ett socialt sammanhang. Daniels talar om detta som delad kognition, socialt distribuerad kognition och ett kollektivt minne. Wertsch (2002) menar att det kollektiva minnet är en aktivitet, en process i rörelse som är dynamiskt förändringsbar. Vidare är det kollektiva minnet socialt konstruerat, det är kognitiva processer som skapas i mötet med andra människor, just nu, men även historiskt. Mars (2012a) beskriver det sociokulturella perspektivet utifrån aktivt deltagande, där den egna aktiviteten och interaktionen med andra blir grunden för kunskapande. Lärande är till sin natur dialogiskt och denna dialog kan ske både inombords, i relation till våra tidigare erfarenheter och interaktion med och i relation till andra (Bakthin, 1981; Wertsch, 1998; Daniels, 2005). I detta perspektiv sker kunskapsbildning omväxlande på två plan, i det sociala samspelet samt i mentala processer (Vygotsky, 1978; Wertsch, 1998). Interaktion med andra är avgörande för utvecklande av förmågor vilket ger att mental mognad blir sekundär när det gäller utveckling av de mest komplexa och unika formerna av mänskligt beteende (Vygotsky, 1978). Det är genom att låna den kunniges kunskap och verktyg och imitera hur den kunnige använder dessa som fler och fler modeller skapas inom individen vilket i sin tur skapar fler förutsättningar för att klara av att lösa ett problem. Genom den växande kunskapen inom individen utvecklas resonemang och detta leder till en mer spontan tankegång, kunskapen har blivit individens egen.

Det kulturella sammanhanget individen befinner sig i har stark påverkan på lärandet, människans historia bildar därmed en förutsättning för hur lärandet ter sig här och nu (Vygotsky, 1978; Vygotskij 1980; Säljö, 2000). Wertsch (1998) menar att en skicklig användare av kulturella verktyg har förutsättningar för att leda andra vidare kunskapande. Mars (2012a) talar om detta som ett pedagogiskt hantverk och menar att lärarens pedagogiska hantverksskunnande är oumbärligt för elevernas kunskapande. Enligt Wertsch (1998), Mars (2012a; 2013) är verktyg för lärande starkt påverkade av den omgivande kulturen. Ungdomar som lär sig musik tillsammans med andra använder de verktyg för lärande som de är vana vid när de ska lära sig själva någonting och framför allt när de kommer till en kritisk punkt i sitt lärande. Men när de undervisar en kamrat använder ungdomarna de verktyg för lärande som kamraten behöver. Ungdomar är lyhörda för vad deras kamrater behöver, men är i behov av de verktyg de själva behärskar när ny kunskap skapas (Mars, 2012a; 2013). Mars (2012b) menar att de som undervisar ungdomar måste vara följsamma och medvetna om elevers bakgrund och kulturella identitet då detta starkt påverkar hur de lär sig musik. En lärare eller annan kunskapsbärare som är skicklig på att använda kulturella verktyg skapar

en stringens och framåtsyftande pedagogisk tanke som kan leda elever vidare i kunskap, de bildar förutsättningarna i en proximal utvecklingszon (Vygotskij, 1978).

Skapande verksamhet öppnar upp för kreativitet och fantasi som verktyg för att begreppsliggöra ny kunskap. Vygotskij (2006) menar att fantasin som används i skapande är starkt påverkad av människans tidigare erfarenheter och det är dessa tidigare erfarenheter som utgör grunden för det som kan skapas här och nu. I ett sådant perspektiv skapas en kunskapsspiral likt den hermeneutiska spiralen (Ödman, 1978) i musikalarbete, då eleverna får rikare erfarenheter och i och med detta fler inre resurser att skapa med vilket i sin tur återigen leder till rikare erfarenheter och rikare fantasi. Enligt Vygotskij (1978) skiljer sig fantasin åt mellan barn, ungdom och vuxen men den vuxnes fantasi är mer utvecklad och rikare eftersom den vuxne bär med sig fler erfarenheter som ger fantasin ökade möjligheter. I ett skapande sammanhang måste därför den vuxne våga ta ett kreativt grepp om skapandet, för att eleverna ska kunna utveckla nya förmågor och ge fantasin ytterligare möjligheter att utvecklas. Det är alltså nödvändigt att vidga elevernas vyer för att möjliggöra en grund för en skapande verksamhet (Vygotskij, 2006). I den svenska grundskolans uppdrag ska den skapande verksamheten vara en del av elevernas skolvardag. I Lgr 11 står: "Eleverna ska få uppleva olika uttryck för kunskaper. De ska få pröva och utveckla olika uttrycksformer och uppleva känslor och stämningar. Drama, rytmik, dans, musicerande och skapande i bild, text och form ska vara inslag i skolans verksamhet. En harmonisk utveckling och bildningsgång omfattar möjligheter att pröva, utforska, tillägna sig och gestalta olika kunskaper och erfarenheter. Förmåga till eget skapande hör till det som eleverna ska tillägna sig." (s.10). Denna del av skolans uppdrag går väl samman med det perspektiv på kunskap som jag presenterat här.

Avslutande tankar till dig som kunskapsförmedlare

Att arbeta med barn och ungdomar i skapande former betraktar jag som en pedagogisk gåva. I musikalprojektet som jag beskrivit i artikeln synliggörs ständigt lärandeprocesser och kunskapsutveckling hos de deltagande ungdomarna. Det är som att själva musikalarbetet i sig skapar kunskapsrum som ungdomarna dras in i. Varje skola och institution som arbetar med barns och ungas kunskapande behöver förstå att skapande verksamhet är någonting som lyfter elevernas förmåga att kunskapa. Skapande projekt är aldrig hinder för verksamheten det är alltid möjligheter till ny kunskap.

I musikaliskt lärande innebär det sociokulturella perspektiv som presenterats i denna artikel att den musikaliska lärandekultur som omsluter barn och unga starkt påverkar deras sätt att muscera och begreppsliggöra musik, det innebär även konkret att deras tidiga musiklärare är mycket viktiga för deras musikaliska lärande även högre upp i ålder. Vidare innebär det att om man har den klingande musiken, att spela musiken på instrument eller sång, i fokus så bör musiklärare vara lyhörda för vad varje barn eller ungdom bär med sig till musiklektionerna. Denna medvetenhet möjliggör musikalisk utveckling och ska ses som ett kraftfullt verktyg för lärande.

Det är förmätet att tro att vi kan bestämma vad barn och unga ska lära sig, det går nämligen inte. Vi kunskapsförmedlare kan vara möjliggörare, vi kan skapa delaktighet och därmed forma kunskapsrum för barn och unga att befinna sig i. Men vi får inte överge dem där, vi måste vara med och se när det är dags att hjälpa dem över nya kunskapströsklar, vi måste låna ut vår kunskap till dem så att de till slut kan göra den till sin egen.

Detta innebär alltså att du som är i positionen som musikalisk kunskapsförmedlare påverkar barn och unga. Det är viktigt att aldrig glömma det ansvar vi har och de möjligheter detta skapar.

Referenser

- Bakhtin, M.M. (1981). *The dialogic imagination. Four Essays*, Michael Holquist (Ed.); translated by C. Emerson and M. Holquist. Austin: University of Texas Press.
- Daniels, H. Ed. (2005). *An introduction to Vygotsky*. New York: Routledge.
- Mars, A. (2012a). *Musikaliskt lärande i kulturmöte. – En fallstudie av gambiska och svenska ungdomar i samspel*. Malmö: Musikhögskolan i Malmö. Licentiatuppsats.
- Mars, A. (2012b). *Musikaliskt lärande i kulturmöte. I: Lundin, J. (Red) Intro – En antologi om musik och samhälle*. Malmö: Kira förlag
- Mars, A. (2013) *Elevers då och nu. I: Ferm Thorgersen, C. (Red) Perspektiv på praktiktära musikpedagogisk forskning. – Utkomster av en forskarskola*. Luleå: Luleå Tekniska Universitet
- Skolverket. (2011) *Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet 2011*. Västerås, Stockholm: Edita
- Säljö, R. (2000). *Lärande i praktiken - Ett sociokulturellt perspektiv*. Stockholm: Prisma.
- Törnquist, E-M (2006). *Att iscensätta lärande – Lärares reflektioner över det pedagogiska arbetet i en konstnärlig kontext*. Malmö: Musikhögskolan i Malmö.
- Vygotsky, L.S. (1978). *Mind in society. The Development of Higher Psychological Processes*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press.
- Vygotskij, L.S. (1980). *Psykologi och dialektik. En antologi i urval av Lars-Christer Hydén*. Stockholm: P. A. Norstedt & Söners Förlag.
- Vygotskij, L.S. (2006). *Fantasi och kreativitet i barndomen*. Uddevalla: Daidalos.
- Wertsch, J.V. (1998) *Mind as action*. New York, Oxford: Oxford University press
- Wertsch, J.V. (2002) *Voices of collective remembering*. New York: Cambridge University Press.
- Ödman, P-J. (1978). *Tolkning förståelse vetande*. Stockholm: Norstedts akademiska förlag.